

Comisiile Mixte româno-sovietice de la Odesa și Moscova din 1940

Costin Scurtu*

The Romanian-Soviet Mixed Commissions in Odessa and Moscow in 1940.

Abstract: The disagreements on the Bessarabian dispute thwarted attempts to re-establish diplomatic relations between Romania and the Soviet Union. Throughout the interwar period, the Soviet Union would maintain its revisionist position, alongside Germany, Hungary and Bulgaria. During this time, the anti-revisionist spirit was also manifested by the strictly defensive, defensive feature consistently promoted by Romanian interwar diplomacy. The change of political line in Bucharest saved Romania from Soviet and Hungarian aggression. The two ultimatum notes sent to Bucharest, regarding the evacuation of the territories in question within four days, were accepted by Romania on June 28, 1940, at 11 a.m., one hour before the ultimatum expired. The annexation of Bessarabia, the northern part of Bukovina and the Herat region by the USSR, in June – July 1940, can be considered a meticulously elaborated political-diplomatic and military-propagandistic action. The events triggered a radical change in interethnic relations, fueling anti-Semitism and violence against Jews, who were accused of treason and collaboration with the Soviet enemy. It was agreed to establish mixed Romanian-Soviet commissions in Odessa to discuss the issues related to the evacuation of the Romanian Army and the takeover of the territory by Soviet troops, as well as in Moscow to draw the new demarcation line between the two countries.

Keywords: Soviet aggression, Bessarabia dispute, anti-Semitism, Romanian Army

Relațiile diplomatice româno-sovietice s-au întrerupt în contextul proclamării independenței Basarabiei (24 ianuarie/6 februarie 1918) și apoi a Unirii cu România, în conformitate cu Hotărârea Sfatului Național de la Chișinău, 27 martie/9 aprilie 1918, act nerecunoscut de Rusia Sovietică (Uniunea Sovietică, din 1922) pe tot parcursul perioadei interbelice¹.

Dezacordurile pe tema diferendului Basarabiei au zădărnicit încercările de restabilire a relațiilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică². Poziția antiromânească a reieșit mai bine cu ocazia numeroaselor incidente de la granița de pe Nistru, care au culminat cu afacerea Tatar Bunar (septembrie 1924). În toată perioada interbelică, Uniunea Sovietică își va menține poziția revizionistă, alături de Germania, Ungaria și Bulgaria. În acest timp, spiritul antirevizionist se manifestă și prin trăsătura strict defensivă, de apărare, promovată cu consecvență de diplomația românească interbelică.

* Dr., Muzeul Militar Național "Regele Ferdinand I" Filiala Constanta, email: scurtucostin@yahoo.com

¹ Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, București, Editura Tempus, 1994, pp. 118-119.

² Conferința de la Viena (27 martie-2 aprilie 1924) s-a încheiat fără nici un rezultat. Partea sovietică vorbea despre organizarea unui plebiscit în Basarabia.

Franța și Marea Britanie au rămas garantele sistemului versaillez, mai ales după retragerea Statelor Unite ale Americii din „afacerile europene”, și puternica contestare din partea Germaniei, principala putere înfrântă ce trebuia să suporte consecințele acestor tratate de pace, căreia i s-a alăturat și Rusia bolșevică, care trecuse prin două revoluții (februarie și octombrie 1917) și un război civil (1917-1922/1923).

Criza economică (1929-1933) marchează începutul unei perioade de contradicții dintre marile puteri, dar și cele generate de politica de dominare și subordonare a statelor mai mici, cum era și cazul României, vizându-se deschis revizuirea statu-quo-ului teritorial stabilit prin Tratatul de la Versailles. Reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Uniunea Sovietică (9 iulie 1934) trebuie considerat un succes diplomatic, realizat de cei doi miniștri de externe, Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov.

În contextul adâncirii crizei politice europene din martie-aprilie 1939, independența și integritatea teritorială a României erau deosebit de vulnerabile. Nicolae Dianu comunica de la Moscova, din surse turcești, la 14 aprilie 1939, că nu trebuie exclusă o apropiere politică germano-sovietică³. Ratificarea tratatului sovieto-german de către Prezidiul Sovietului Suprem, la 28 octombrie 1939 și al protocolului adițional la 4 octombrie 1939, avea să surprindă Marile Puteri⁴. Pactul de neagresiune sovieto-german, semnat la Kremlin, a fost publicat, a doua zi în ziarul „Pravda”⁵, fiind semnat de cei doi miniștri de externe, Joachim von Ribbentrop și Veaceslav Molotov⁶. Conform punctului patru „Acest protocol va fi considerat de ambele părți ca strict secret”⁷. Protocolul adițional a devenit cunoscut abia la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Diplomația Bucureștilor căuta, cu multă discreție, să afle mai multe detalii legate de intențiile Uniunii Sovietice. Atitudinea Uniunii Sovietice față de România a devenit rezervată. Dacă în alte rapoarte (analize) din capitalele europene, chiar și de la Moscova, venerau informații liniștitoare, în rapoartele agențiilor diplomatice românești din unele state nordice se dădea alarma, că: Uniunea Sovietică aștepta ca

³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 71, U.R.S.S., dosar .90, 1940, f. 19.

⁴ În septembrie 1939, majoritatea forțelor militare românești erau dispuse în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru. Aici era dislocat Grupul de Armate 1, care avea în subordine comandamentele Armatelor a 3-a și a 4-a, cu 7 corpuri de armată și 19 divizii (16 de infanterie și 3 de cavalerie), 2 brigăzi mixte munte și 8 regimente de fortificații. Practic, pe „Frontul de Est”, erau concentrate circa 65 la sută din efectivele de care dispunea România în acel moment, cifrate la circa 1.200.000 de oameni.

⁵ Pravda (în rusă Правда/Adevărul) este o publicație oficială a Partidului Comunist între anii 1918-1991.

⁶ Pactul era semnat pe o perioadă de zece ani, cu posibilitatea prelungirii pe încă cinci ani, fără posibilitatea denunțării lui înainte de expirarea lui. *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, Gh.Buzatu, Florin Constantiniu și colab., Iași, Editura Moldova, 1991.

⁷ România în anii celui de-al Doilea Război Mondial, I, București, Editura Militară, 1989, p. 200.

Reich-ul să se angajeze într-o ofensivă puternică pe Frontul de Vest „pentru a trece la o a doua etapă de revendicări față de țările ce se găsesc în spațiul ei vital”⁸.

Cu ocazia vizitei oficiale de la Chișinău, în mintea românilor din România Mare răsunau cuvintele regelui Carol al II-lea, însoțit de Principele Moștenitor Mihai, pentru a fi alături de basarabeni în ziua sărbătorii Botezului Domnului, din 6 ianuarie 1940: „Am încins țara cu un stăvilar de foc și de beton pe care nimeni nu va putea trece”⁹. Dar au fost doar vorbe...

Atacurile în presa sovietică și conținutul unor convorbiri ale diplomației sovietice scoteau tot mai mult în evidență intențiile U.R.S.S. față de problema revizuirii graniței de pe Nistru, cu alte cuvinte, recuperarea, într-o formă sau alta, a Basarabiei. Gh. Davidescu reconfirma lui Molotov, cu ocazia unei audiențe din 17 ianuarie 1940, intențiile guvernului român „de a se vedea strângându-se relațiile de bună vecinătate”¹⁰.

La 29 martie 1940, Viaceslav Molotov, în discursul susținut în Sovietul Suprem, afirma printre altele că există „o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei”¹¹. La mijlocul lunii aprilie 1940, s-au intensificat incidentele la frontiera româno-sovietică. În Directivele pentru Partidul Comunist din România, adoptate la 8 mai 1940 de Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a, se recomanda acestuia să contribuie la rezolvarea problemei Basarabiei¹². Capitularea Franței, la 22 iunie 1940, făcea ca garanțiile franco-germane să devină inoperante, astfel soarta Basarabiei era pecetluită¹³. Schimbarea liniei politice la București nu salvează România de agresivitatea sovieticilor și maghiarilor. Sovieticii creaseră Frontul de Sud care cuprindea Armatele 5, 9 și 12, comandate de generalul Jukov.

La 23 iunie 1940, Viaceslav Molotov îl convoacă pe ambasadorul german la Moscova, von Schulenburg, că: „Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic [...] intenționează să folosească forța în cazul în care guvernul român va respinge acordul pașnic”¹⁴. Neașteptată însă pentru ambasadorul Reichului a fost cererea guvernului sovietic ca, pe lângă Basarabia, România să cedeze și Bucovina, ca „preț al ocupării și exploatării Basarabiei” timp

⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANC), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 269, 1939, f. 15.

⁹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Vol. II, 1939-1940, București, Casa de editură și presă „Șansa”, 1996, pp. 83-85.

¹⁰ AMAE, fond 71, URSS, dos.89/1940, f.12 (telegrama nr.204, de la Moscova, 17 ianuarie 1940, semnată Davidescu).

¹¹ Ibidem, f.406 (telegrama 452, 30 martie 1940, de la Moscova, semnată de Davidescu).

¹² ANC, Arhiva C.C. al PCR, fond 1, inv.8, dos.167, ff.15-20.

¹³ Potrivit Directivei operative nr.18 din 15 iunie 1940, Armata a 3-a avea misiunea să reziste împotriva agresiunii din Est pe Ceremuș și Prutul superior. Acoperirea în nordul Bucovinei și Basarabiei urma să se facă de către cele două armate prin detașamente special constituite. Arhivele Militare Române (AMR), fond 948, Secția a 3-a operații, dosar nr.1891, ff. 128-131.

¹⁴ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București 1992, p. 25.

de 22 de ani de către țara noastră. Noua pretenție a lui Stalin, cea privitoare la Bucovina, l-a iritat extrem de mult pe Hitler. La 26 iunie 1940, guvernul sovietic a decis să-și limiteze pretenția la partea de nord a Bucovinei cu orașul Cernăuți.

Se poate spune că aceste tensiuni germane-sovietice au fost la originea hotărârii secrete a Germaniei de a ataca Uniunea Sovietică. La începutul lunii iulie 1940, Înalțul Comandament German a întocmit primul studiu asupra unei campanii împotriva Uniunii Sovietice (Planul „Lossberg”)¹⁵.

La 26 iunie 1940, la ora 22, Molotov remite ministrului României la Moscova o notă ultimativă, cu 24 de ore. „Acum, când slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat prin rezolvarea a chestiunilor moștenite în trecut... consideră necesar și imediată a chestiunii înpoierii Basarabiei, Uniunea Sovietice” și transmiterea „către Uniunea Sovietică a celei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică”¹⁶. Hotărârea Consiliului de Coroană a fost considerată imprecisă, de aceea Moscova expediază o a doua notă ultimativă la București, privind evacuarea teritoriilor în cauză în decurs de patru zile, notă acceptată de România la 28 iunie 1940, orele 11, cu o oră înaintea expirării ultimatumului.

După acceptarea forțată de către autoritățile române a cedărilor teritoriale către U.R.S.S. a început calvarul zecilor de mii de militari și civili români care au vrut să scape din ghearele bolșevicilor ruși. Dificultățile au fost enorme, deoarece timpul de evacuare a fost extrem de scurt. Totuși, autoritățile române au luat măsuri energice. În Ordinul Marelui Stat Major al Armatei române se arăta: „Astăzi 28 iunie începe evacuarea Basarabiei aplicând întocmai planul Tudor”. Pentru evitarea aglomerației, a dezordinii, potrivit ordinului: „ofițerii și funcționarii vor lua numai strictul necesar, bagajele. Nu este admis mobilier (...). Evacuarea Chișinăului până la ora 18”¹⁷. Între 29 iunie și 3 iulie 1940, la Ungheni se adunaseră peste 10 mii de persoane. Cam aceiași număr de refugiați se adunaseră și la Izmail, Reni și în alte orașe basarabene. În total, pe parcursul a șapte zile, din România au emigrat mai mult de 125 de mii de oameni¹⁸. După anexarea Basarabiei și Bucovinei în iunie-iulie 1940, zona Odesa a devenit un centru strategic militar important al Districtului Militar Special Odesa (subordonat Comandamentului Sovietic). Generalul-locotenent Dmitri Timofeevici Kozlov (1896-1967), care din aprilie 1940, deținea funcția de adjunct al comandantului trupelor din Districtul Militar Odesa¹⁹. El a reprezentat autoritățile de la Moscova în cadrul Comisiei Mixate româno-sovietice

¹⁵ Florin Constantiniu, 1941. *Hitler, Stalin și România*, București, Univers Enciclopedic, 2002, pp. 114-115.

¹⁶ Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Gheorghe Bădescu, *Relațiile internaționale în acte și documente*, vol. II, (1939-1945), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 80.

¹⁷ ANC, fond M.A.I., dos. 530, 1940, f. 125.

¹⁸ Serghei Hakman, *Particularitățile includerii Basarabiei și a Nordului Bucovinei în componența Uniunii Sovietice*, în „Analele Bucovinei”, XXIX, 2 (59), Rădăuți – București, 2022, p. 527. Anton Moraru, „O «operație militară» necunoscută”, în „Moldova Socialistă”, 12 iunie 1990.

¹⁹ Generalul-locotenent Dmitri Timofeevici Kozlov a fost mutat de la Odesa, în decembrie 1940, pentru a deveni șeful Direcției Principale de Apărare Antiaeriană a Armatei Roșii.

de la Odesa, declarând că trupele sovietice nu vor tolera întârzieri în evacuarea teritoriului de către armata română.

Încă din noaptea de 27/28 iunie 1940, fără a mai aștepta răspunsul guvernului român, trupele sovietice au depășit frontiera în cinci puncte. În 28 iunie 1940, au fost ocupate orașele Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău, Cetatea Albă. Unitățile mobile (motorizate și cavalerie) sovietice și au înaintat rapid spre Prut, devansând trupele românești care se evacuaau și le-au creat mari probleme.

Au fost formațiuni de tancuri sovietice care au fost nevoite să se oprească în fața câmpurilor minate, barierelor și șanțurilor antitanc făcute de români. Nefiind dotate cu unități de geniu, ele făceau popasuri de câteva ore. Calea ferată Bender – Chișinău – Ungheni era minată, șinele erau parțial demontate și câteva poduri avariate. Pe parcurs, Corpul 35 Pușcași era nevoit să zidească poduri și drumuri avariate în timpul evacuării trupelor românești (Decalău, Corjova, Budești)²⁰.

Unele incidente au avut loc din cauza greșelilor de organizare și din neatenție. Trupele sovietice urmăreau coloanele de trupe române în retragere, le atacau, le dezarmau și le confiscau bunurile materiale și caii. La 29 iunie, dincolo de Chișinău, unitățile Diviziei 15 motomecanizate s-au ciocnit cu trupele române, fapt în urma căruia au căzut în luptă un soldat sovietic, 124 de ostași și ofițeri români²¹.

Numeroase incidente au avut loc în zona orașului Herța. Un martor ocular relatează: „După ce, la 29 iunie, au «cucerit» astfel Herța (trupele sovietice – n.n.) au încercat să-și continue drumul, dar, la 11 km distanță de Herța, la punctul denumit «Stejarul», îi aștepta colonelul Botă, comandantul Regimentului de artilerie din Bacău, cu șoseaua minată și cu obstacole antitanc. Românii nu mai așteaptă și trag o salvă de avertisment cu unul din tunuri. Rușii ridică un steag alb, deschid trapa de la un tanc, iar un ofițer întreabă nevinovat: «De ce trageți?». Înțelegând că nu vor mai putea înainta, se opresc, își cer scuze «c-au greșit» ajungând până aici, dar aceasta nu i-a oprit, ca, îndată ce-au coborât, să bată chiar acolo țăruii de frontieră”²².

Se propunea, de asemenea, înființarea unei comisii mixte, care să discute problemele în legătură cu evacuarea Armatei române și preluarea teritoriului de către trupele sovietice. În răspunsul său, guvernul român a acceptat înființarea comisiei. generalul Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major, l-a numit pe generalul Aurel Aldea președinte al delegației guvernului român, și delegate pe colonelul magistrat în rezervă Hagi Stoica, cel care fusese până atunci comisar al guvernului român pentru refugiații polonezi.

În noaptea de 28 iunie, delegația română a plecat la Odesa, locul de desfășurare a lucrărilor comisiei. La 1 iulie 1940, a avut loc prima ședință a comisiei sovieto-române. Reprezentanții României au protestat față de înaintarea rapidă a trupelor sovietice și au cerut întocmirea unui plan pentru evacuarea trupelor române și înaintarea Armatei Roșii, pentru a separa cele două armate printr-o distanță egală

²⁰ Serghei Hakman, *op. cit.*, p. 524.

²¹ Ibidem, p. 524. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, (A.O.S.P.R.M.), Fond 50, inv. 2, dosar 56, ff. 7, 30.

²² Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și ținutului Herța*, București, Editura ALL, 1993, pp. 83-84.

cu o zi de marș. Delegații sovietici au dat vina pe delegația română pe motiv că a ajuns prea târziu. Concomitent, ei au înmănat părții române un proiect de convenție pentru deplasarea trupelor ambelor părți și transferarea responsabilităților evacuării către Comandamentul român, inclusiv cele privitoare la responsabilitatea rezolvării „neînțelegerile ce s-ar putea naște între unitățile Armatei Roșii și trupele române”²³.

Partea sovietică îți va arăta stilul său de lucru, când accepta ceva, venea imediat cu o altă cerere. Accepta prelungirea cu o zi a termenului de evacuare a autorității și civililor români, respectiv până la 3 iulie 1940, ora 14.00, ora Moscovei²⁴. Apoi vine cu o solicitare, aceea de predare a hărților privind infrastructurile militare și civile din Basarabia și nordul Bucovinei. Pe direcțiile de înaintare a trupelor sovietice trebuiau să funcționeze comisii mixte pentru predarea teritoriului.

În ședința a doua, din 30 iunie 1940, partea română a făcut o serie de observații la proiectul sovietic, comisia adoptând *Planul de evacuare a trupelor române din Basarabia și partea de nord a Bucovinei*. Au fost stabilite 17 direcții de evacuare a trupelor române, pe care funcționa câte o comisie militară mixtă româno-sovietică. Notele lui Alexandru Cretzianu, de la Ministerul de Externe²⁵, rezumă rapoartele comandanților români despre umiliri, arestări, abuzive și dezarmarea trupelor românești²⁶.

Armata era demoralizată și îi învinuia pe politicieni pentru dezastru. În primele zile ale lunii iunie 1940, generalul Ion Antonescu, participant activ al rezistenței, a adresat un memoriu Regelui Carol al II-lea în care a prezentat pe scurt imaginea sumbră a tragediei care se petrecea între Prut și Nistru, în Bucovina de Nord, Ținutul Herța: „În Basarabia și Bucovina se petrec scene sfâșietoare. Mari și mici unități, abandonate de șefi și surprinse fără ordin se lasă dezarmate la prima amenințare. Funcționarii, familiile lor și ale ofițerilor au fost lăsate pradă celei mai groaznice orgii”²⁷.

Armata Română care se retrăgea din Basarabia și nordul Bucovinei a avut de înfruntat atât agresiunea trupelor sovietice, cât și ostilitatea unei părți din populația Basarabiei, printre care s-au aflat și membri ai comunităților locale evreiești. Într-o telegramă din 2 iulie 1940, primită de secretarul de stat al SUA de la Misiunea diplomatică de la București, se spunea: „După ocuparea de către Rusia a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, niște grupuri de evrei, sperând că vor fi protejați de către ruși, au profitat de ocazie pentru a se răzbuna; au fost semnalate multe incidente, dintre care unele fiind extrem de sângeroase. Evreii din alte teritorii ale României și-au exprimat în mod deschis satisfacția față de ocupația rusă, iar mulți dintre ei se

²³ AMAE, fond 71/URSS, vol. 206, 1940, f. 2.

²⁴ La 3 iulie 1940, la ora 14.00, sovieticii au închis linia de demarcație. Până la aceea oră, armata română, administrația civilă și populația civilă au fost evacuate în siguranță.

²⁵ Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Iași, Institutul European, 1998, p. 79,

²⁶ AMR, fond Microfilme rola P 21645, cadrul 399, dosar 948, fila 155, fond 107, 108, 109.

²⁷ Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941, vol. I, Ed. a III-a, București, 1992, anexa 2, pp. 57-58,

mută pe teritoriile transferate, în timp ce cei care locuiesc acolo, în general, rămân”²⁸.

Pornind de la această situație reală, autoritățile au proiectat, implicit sau explicit, în opinia publică românească imaginea „vinovăției colective” a evreilor, ceea ce a avut drept consecință o suită de violențe împotriva populației evreiești din teritoriile aflate în administrarea statului român²⁹.

Evenimentele au declanșat o schimbare radicală a relațiilor interetnice, alimentând antisemitismul și violențele împotriva evreilor, care au fost acuzați de trădare și colaborare cu inamicul sovietic. Un clișeu dominant în istoriografia românească despre perioada 28 iunie-3 iulie 1940 este cel potrivit căruia evreii din Basarabia și nordul Bucovinei s-au comportat vexatoriu față de autoritățile și de trupele române în retragere. Această credință, deși falsă, a fost folosită pentru a justifica acțiunile ulterioare antievreiești ale românilor³⁰.

„Întrucât această zonă se găsește în afara teritoriului supus evacuării - se arată într-o telegramă din 3 iulie înaintată de generalul Țenescu generalului Aldea, reprezentantul României în comisia sovieto-română de la Odessa - vă rog să interveniți pe lângă Comandamentul Roșu pentru a retrage aceste coloane din zonă. În caz contrar vom fi siliți să împiedicăm înaintarea prin orice mijloace, ceea ce ar putea da naștere unui incident serios”³¹.

În aceeași zi, șeful Marelui Stat Major al armatei române telegrafia din nou generalului Aurel Aldea, aducându-i la cunoștință că „Detașamente moto-mecanizate sovietice au atacat ieri, 2 iulie, printr-o acțiune organizată, unitățile române ce se găseau în zona Giurgiulești-Reni, înconjurând și dezarmând o companie de infanterie care a suferit pierderi. Unitățile noastre îndeplinesc cu strictețe dispozițiunile și nu au ripostat. Protestați și insistați ca ordinele care se dau să ajungă până la detașamentele de pe Prut”³². În pofida numeroaselor probe, a deselor incidente provocate de sovietici, generalul-locotenent Dmitri Kozlov, reprezentantul autorităților de la Moscova în cadrul comisiei bilaterale, a declarat: „Trupele sovietice nu au luat prizonieri ofițeri și grade inferioare și nici nu au dezarmat unități din armata română”³³.

Într-o scrisoare a reprezentanților Uniunii Sovietice, din 7 iulie 1940, către colegii lor români din comisia mixtă din Odessa, se menționa că, la 1 iulie, între Budeneț și Ciudin, un maior necunoscut, comandantul unei unități militare române,

²⁸ Serghei Hakman, *op. cit.*, p. 527. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1940, vol. 2, General and Europe, Matilda F. Axton, Shirley L. Phillips, (ed.), Washington, 1957, p. 764.

²⁹ Final Report of the International Commission on the Holocaust in Romania. Presented to Romanian President Ion Iliescu, *Retragerea din Basarabia și Bucovina de Nord în iunie-iulie 1940 și consecințele ei asupra relațiilor interetnice în România*, November 11, Bucharest, Romania, 2004, p. 90.

<https://www.ushmm.org/m/pdfs/20080725-romania-commission-bessarabia-romanian.pdf>

³⁰ Ibidem, p. 86.

³¹ AMAE, fond 71/URSS, vol. 98, 1940, f. 89. Telegrama nr. 6564 din 3 iulie 1940 a generalului Fl. Țenescu către generalul Aurel Aldea.

³² Ibidem, f. 90. Telegrama nr. 6562 din 3 iulie 1940 a generalului Fl. Țenescu către generalul Aurel Aldea.

³³ Ibidem, f. 27.

a împușcat șapte persoane civile pentru faptul că au ieșit să întâmpine Armata Roșie. În scrisoare se cerea să fie identificat numele ofițerului și să fie luate măsuri respective³⁴.

Comisia Mixtă româno-sovietică de la Odesa a fost un organism creat în vara anului 1940 pentru a gestiona detaliile tehnice și litigiile apărute în urma ocupării Basarabiei, nordului Bucovinei și a Ținutului Herța de către Uniunea Sovietică în 1940. Activitatea comisiei a fost marcată de tensiuni extreme și de o atitudine agresivă a părții sovietice, care a formulat constant noi pretenții teritoriale și materiale. S-au consemnat procese-verbale privind ședințele Comisiei mixte sovieto-române de la Odesa, între 29 iunie - 27 octombrie 1940, convenția cu privire la predarea armamentului și materialului de război de tot felul, rămas pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord, în perioada evacuării de la 28 iunie la 3 iulie 1940, convenția referitoare la restituirea din partea României către URSS a materialului rulant, utilajului și averii căilor ferate din Basarabia și Bucovina de Nord, convenția cu privire la instalațiile de port și flota comercială dunăreană care deservea porturile Basarabiei, tabele cuprinzând averile militarilor români rămase în teritoriile ocupate și Protocolul nr. 6 despre traseul liniei de frontieră între URSS și România, în Bucovina³⁵.

În primele ședințe ale comisiei mixte romano-sovietice de la Odesa, generalul A. Aldea, presedintele delegatiei romane, a încercat să negocieze chestiunea descrierii frontierei între România și U.R.S.S., dar delegatia sovietică, motivând că problema hotarelor nu ține de competența comisiei de la Odesa, a refuzat să discute pe această temă. La 5 septembrie 1940, delegația Guvernului României, avându-l în calitate de președinte pe generalul de divizie C. Sănătescu, pleacă la Moscova, pentru delimitarea noilor frontiere. Delegația Guvernului U.R.S.S. era condusă de generalul G. Malandin. Discuțiile aveau să fie purtate separat, pe trei sectoare ale liniei de demarcație: 1) Sectorul terestru din nordul Bucovinei, 2) Sectorul de pe râul Prut și 3) Sectorul de pe Dunăre, Chilia și brațul Vechiul Sтамбул. Activitatea comisiei mixte sovieto-române la tratativele de la Moscova era preocupată de alte aspecte: „despicarea Bucovinei, trasarea frontierei pe Prut”. Lucrările Comisiei Mixte româno-sovietice de la Moscova, pentru trasarea liniei de delimitare, sunt întrerupte în octombrie 1940 și guvernul sovietic nu manifestă nici o dorință de a le relua. La gurile Dunării, unitățile sovietice pun stăpânire, în 28 septembrie 1940, pe brațul Chilia și interzic navigația română. La Conferința Dunăreană de la București, între 24 octombrie–20 decembrie 1940, delegația sovietică cere dizolvarea Comisiei Europene a Dunării, lichidarea Direcției Autonome Române de la Gurile Dunării și crearea unei Administrații sovieto-române a Dunării Maritime³⁶.

³⁴ A.M.A.E., Fond 71/U.R.S.S. 1920–1944, vol. 99, 1940, ff. 74, 136.

³⁵ Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică – România. 1940 (tratative în cadrul comisiilor mixte)*, Chișinău, Editura ARC, 1995.

³⁶ Al.Cretzianu, op. cit., p.65.

La 2 august 1940, Sovietul Suprem al URSS, depășind prerogativele constituționale, în absența reprezentanților legali ai populației din Basarabia, pe baza a 6 județe ale Basarabiei (Bălți, Bender, Cahul, Chișinău, Orhei, Soroca) și a 6 raioane din Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (Camenca, Dubăsari, Grigoriopol, Râbnița, Slobozia și Tiraspol) a creat RSSM³⁷.

Anexarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei de către URSS în iunie – iulie 1940 poate fi considerată o acțiune politico-diplomatică și militar-propagandistică minuțios elaborată³⁸. Anul 1940 a avut un rol decisiv pentru destinul ulterior al populației Basarabiei și nordului Bucovinei, când aceste teritorii au simțit din nou o schimbare a apartenenței statale. După 28 iunie 1940, politica de moldovenizare și alfabetul chirilic au fost extinse asupra teritoriului ocupat. Acțiunile armatei sovietice, în vara anului 1940, erau bazate pe întregul potențial politic, economic și militar-strategic al Uniunii Sovietice, fiind parte componentă a doctrinei militare sovietice, elaborate în anii 1930, care reieșea din principiul „exportului revoluției”³⁹.

³⁷ Valentin Burlacu, *Aspecte propagandistice și militarstrategice în procesul de formare și evoluție a RASS Moldovenești*, în „Cohorta”, Revistă de Istorie Militară, nr. 1, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Agenția Pentru Știință și Memorie Militară, Asociația de Istorie Militară, Chișinău, 2023, p. 92.

³⁸ La mitingul din 29 iunie 1940, organizat de garnizoana militară din Chișinău, au participat N. Hrușciiov, prim-secretar al C.C. al P.C.(b.) al Ucrainei, Mareșalul Uniunii Sovietice S. Timoșenko, comisarul poporului pentru apărare, comisarul de rangul 1 L. Mehlis, șeful Secției de propagandă politică al Armatei Roșii. Cuvântările lui Hrușciiov și Timoșenko „în repetate rânduri, au fost întrerupte de aplauze furtunoase”. Serghei Hakman, *op. cit.*, p. 535. O.S.P.R.M., Fond 50, inv. 2, dosar. 55, f. 19.

³⁹ Serghei Hakman, *op. cit.*, p. 533.